

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 1(8), 2021

www.scientificartsakh.com

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

«Գիտական Արցախ» պարբերականը պետերկված է www.elibrary.ru կայքում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

The «Scientific Artsakh» journal is posted on www.elibrary.ru website.

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, принятых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных

Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (BAK RA).

Журнал «Научный Арцах» размещен на сайте www.elibrary.ru.

«ԱՐՑԱԽ» հրատ. – «ARTSAKH» Publ. – Изд. «АРЦАХ»

ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН

2021

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Լախագահ՝ Արամ ՍԻՄՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմինա ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Անդամներ՝

Աննա ԱՍԱՏՐՅԱՆ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Լենա ԱՄՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր (**Տառագոնա, Իսպանիա**)

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Խաչիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Վլադիսլավ ԳՐՈՒՉԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Կոստորոմա, ՌԴ**)

Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Արման ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Ալֆրեդ դե ՉԱՅԱՍ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Ժնև, Շվեյցարիա**)

Սեյրան ՉԱԶԱՐՅԱՆ, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մարեն ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Օլջտին, Լեհաստան**)

Նատալյա ԿՈՎՎԵԼ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Մինսկ, Բելառուս**)

Վալենտինա ԼԱՊԵՎԻ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Մոսկվա, ՌԴ**)

Օտտո ԼՈՒԻՏԵՐՅԱՆՆԻ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Համբուրգ, Գերմանիա**)

Ռուզաննա ՀԱԿՈԲՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Իրինա ՀԱՅՈՒԿ, փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Լվով, Ուկրաինա**)

Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մուշեղ ՀՈՎԱՆԵԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Աշոտ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ

Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Մաքսիմ ՎԱՍԻԿՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Դոնի Ռոստով, ՌԴ**)

Գարիկ ԶԵՆՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Տիգրան ԶՈՉԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 1(8), 2021, Երևան, «ԱՐՑԱԽ» հրատարակչություն, 2021, 280 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2021թ. 1-ին (8-րդ) համարի տպագրությանն աջակցել է «Hi-Am» բարեգործական հիմնադրամը:

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D. in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D. in Philology, Associate Professor

Members:

Anna ASATRYAN, Doctor of Arts, Professor

Lena ASRYAN, Doctor of History (Tarragona, Spain)

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)

Julietta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Irina HAYUK, Ph.D. in Philosophy, Associate Professor (Lviv, Ukraine)

Mushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Natalia KOVKEL, Ph.D. in Law, Associate Professor (Minsk, Belarus)

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economics, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D. in Economics, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economics, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economics, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Professor

Seyran ZAKARYAN, Doctor of Philosophy, Professor

Alfred de ZAYAS, Doctor of Law, Professor (Geneva, Switzerland)

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 1(8), 2021, Yerevan, «ARTSAKH» Publishing House, 2021, 280 pages.

The publication of the 1st (8th) 2021 «Scientific Artsakh» journal was supported by «Hi-Am» Charity Foundation.

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор
Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор
Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент
Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор
Анна АСАТРЯН, доктор искусствоведения, профессор
Лена АСРЯН, доктор исторических наук (Таррагона, Испания)
Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент
Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор
Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, профессор
Ирина ГАЮК, кандидат философских наук, доцент (Львов, Украина)
Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
Джюльетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор
Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор
Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, профессор
Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
Альфред де ЗАЙАС, доктор юридических наук, профессор (Женева, Швейцария)
Сейран ЗАКАРЯН, доктор философских наук, профессор
Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор
Наталья КОВКЕЛЬ, кандидат юридических наук, доцент (Минск, Беларусь)
Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор
Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор
Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор
Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент
Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор
Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор
Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 1(8), 2021, Ереван, Издательство «АРЦАХ», 2021, 280 страниц.

Публикация 1(8) номера 2021 года журнала «Научный Арцах» была осуществлена при содействии благотворительного фонда «Hi-Am».

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ECONOMICS, ЭКОНОМИКА

Նադեժդա Աֆյան, Գարրի Գասպարյան. Հանքարդյունաբերության ոլորտի կայուն զարգացման հեռանկարները Հայաստանում: SWOT վերլուծություն..... 164
Nadezhda Afyan, Garri Gasparyan. Prospects for Sustainable Development of the Mining Industry in Armenia. SWOT Analysis
Надежда Афян, Гарри Гаспарян. Перспективы устойчивого развития горнодобывающей отрасли в Армении. SWOT-анализ

Հայկ Բեջանյան, Լուսինե Խաչիկյան. ՀՀ դրամավարկային քաղաքականության արդյունքների վերլուծությունն ու արդյունավետության գնահատումը..... 171
Hayk Bejanyan, Lusine Khachikyan. Analysis and Assessment of Effectiveness of RA Monetary Policy
Айк Бежаниян, Лусине Хачикян. Анализ и оценка эффективности денежной политики РА

Անի Գրիգորյան. ՀՀ տնտեսության պարտքային անվտանգության խնդիրները Արցախյան պատերազմի համատեքստում..... 181
Ani Grigoryan. Economic Debt Security Problems of the Republic of Armenia in the Context of the Artsakh War
Ани Григорян. Проблемы экономического долгового обеспечения РА в контексте Арцахской войны

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, PEDAGOGY, ПЕДАГОГИКА

Միշա Թադևոսյան. ՀՀ քրեակատարողական հիմնարկներում ոչ ֆորմալ կրթության կազմակերպման պրակտիկան..... 189
Misha Tadevosyan. Practice of Organization of Non-Formal Education in Penitentiary Institutions of RA
Миша Тадевосян. Практика организации неформального образования в пенитенциарных Учреждениях РА

ՀՈԳԵՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ, PSYCHOLOGY, ПСИХОЛОГИЯ

Սվետլանա Բաղդասարյան. Մոտիվացիոն գործոնների ազդեցությունը կոլեկտիվի հոգեբանական մթնոլորտի վրա. հետազոտության արդյունքների համեմատական վերլուծությունը..... 203
Svetlana Baghdasaryan. The Influence of Motivating Factors on the Psychological Environment of the Personnel: Comparative Analysis of Research Results
Светлана Багдасарян. Влияние мотивационных факторов на психологическую атмосферу коллектива: сравнительный анализ результатов исследования

Մարգարիտա Կարապետյան. Հոգեդիագնոստիկ մեթոդների կիրառման առանձնահատկությունները անձի պաշտպանական մեխանիզմների ուսումնասիրման գործընթացում..... 211
Margarita Karapetyan. Features of Application of Psychodiagnostic Methods in Studying Personal Protective Mechanisms
Маргарита Карапетян. Особенности применения психодиагностических методов при изучении защитных механизмов личности

**ՀԱՆՔԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԿԱՅՈՒՆ
ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ:
SWOT ՎԵՐԼՈՒԹՈՒԹՅՈՒՆ***

ՀՏԴ 338.4

DOI: [10.52063/25792652-2021.1-164](https://doi.org/10.52063/25792652-2021.1-164)**ՆԱԴԵԺՂԱ ԱՖՅԱՆ**

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի
բնօգտագործման տնտեսագիտության ամբիոնի ասիստենտ,
տնտեսագիտության թեկնածու,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
nafyan@rambler.ru

ԳԱՐՐԻ ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

Հայաստանի պետական տնտեսագիտական համալսարանի
տնտեսության կարգավորման և միջազգային տնտեսական
հարաբերությունների ֆակուլտետի մագիստրանտ,
ք. Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն
gasparyan.garry@mail.ru

Հոդվածում նպատակ է դրվել ներկայացնել Հայաստանի հանքարդյունաբերության ոլորտի կայուն զարգացման հիմնախնդիրները, ինչպես նաև գնահատվել է հանքարդյունաբերության կարևորությունը Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության զարգացման գործում: Այնուհետև վերլուծաբար ներկայացվել են Կանադայի ու Շվեդիայի հանքարդյունաբերության ոլորտների օրինակելի մոդելները: Նպատակից բխող խնդիրներն են՝ համեմատականորեն տարբերակել և վեր հանել հանքարդյունաբերության տնտեսական ու բնապահպանական բնույթի առաջնայնություններն ու թերությունները: Գոյություն ունեցող խնդիրների լուծման ուղիները բացահայտելու համար իրականացվել է հանքարդյունաբերության ոլորտում Կանադայի ու Շվեդիայի փորձի ուսումնասիրություն:

Հոդվածում օգտագործվել է տվյալների SWOT վերլուծական մեթոդը: Արդյունքում կատարվել է ելրահանգում, որ հնարավոր է հանքարդյունաբերության ոլորտը զարգացնել համապատասխան միջազգային Էկոլոգիական ստանդարտներով ու պահանջներով՝ միաժամանակ ոլորտում ապահովելով տնտեսական օգուտներ: Իսկ մետաղական հանքարդյունաբերական ընկերությունների շրջանում պետք է ձևավորվեն միայն խոշոր ընկերություններ կամ մի քանի միջին ու փոքր ընդերքօգտագործող ընկերություններից կազմված կոալիցիաներ, որոնք հնարավորություն կտան ապահովելու հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացումը՝ համաձայն կայուն զարգացման սկզբունքների:

* Հոդվածը ներկայացվել է 14.02.2021թ., գրախոսվել՝ 22.02.2021թ., տպագրության ընդունվել՝ 30.03.2021թ.:

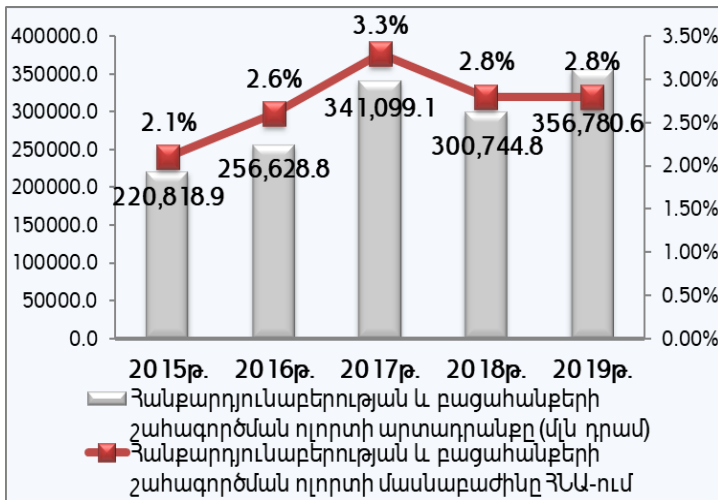
Հիմնաբառեր՝ հանքարդյունաբերություն, ՀՆԱ, կայուն զարգացում, Էկոլոգիական խնդիրներ, պոչամբարներ, SWOT վերլուծություն, շրջակա միջավայր:

Ներածություն

Համաշխարհային տնտեսության մեջ հանքարդյունաբերությունն իր ծանրակշիռ մասնաբաժինն ունի: Մի շարք զարգացած ու զարգացող երկրներում այն տնտեսության առանցքային ոլորտներից մեկն է: Հայաստանի տնտեսությունում հանքարդյունաբերության ոլորտը ևս էական ներդրում ունի, այն ապահովում է տնտեսական աճ և օտարերկրյա ներդրումների ներգրավում, ստեղծում է աշխատատեղեր, ինչպես նաև տարածաշրջանային զարգացման հնարավորություններ: Ուստի չթերազնահատելով տնտեսության մյուս ճյուղերի կարևորությունը՝ կարելի է նշել, որ հանքարդյունաբերության նշանակությունը Հայաստանի համար բավականին մեծ է:

Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման վերլուծություն

Վերջին տարիներին՝ 2015-2019թթ.-ի ընթացքում, հանքարդյունաբերության ոլորտի արտադրանքը և դրա մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում ընդհանուր առմամբ աճել են (տե՛ս գծապատկեր 1): Մասնավորապես 2015թ.-ին հանքարդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման ոլորտի կողմից ստեղծված արդյունքը կազմել է շուրջ 221 մլրդ դրամ՝ կազմելով ՀՆԱ-ի 2.1%-ը, իսկ արդեն 2019թ.-ին հանքարդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման ոլորտի կողմից ստեղծված արդյունքը հասել է գրեթե 357 մլրդ դրամի՝ կազմելով ՀՆԱ-ի 2.8%-ը: 2019թ.-ի ցուցանիշով հանքարդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման ոլորտը ընդհանուր ՀՆԱ-ում ներկայացված 20 ոլորտների մեջ զբաղեցրել է տասներեքերորդ հորիզոնականը, իսկ ամբողջ արդյունաբերության մեջ՝ երկրորդ հորիզոնականը 17.1% ցուցանիշով⁵²⁸:

Գծապատկեր 1. 2015-2019թթ. հանքարդյունաբերության և բացահանքերի շահագործման ոլորտի արտադրանքը և դրա մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում⁵²⁹

Հատկանշական է նաև հանքարդյունաբերության ոլորտի նշանակությունը Հայաստանում զբաղվածության ապահովման առումով: Մասնավորապես 2019թ.-ին

⁵²⁸ Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք, Երևան 2020, էջ 295: <https://www.armstat.am/file/doc/99520938.pdf>, 01.02.2021.

⁵²⁹ Գծապատկերը կառուցվել է հեղինակների կողմից՝ ՀՀ ազգային վիճակագրական ծառայության պաշտոնական կայքի տվյալների հիման վրա, <https://www.armstat.am>, 03.02.2021.

հանքարդյունաբերության ոլորտում աշխատողների միջին տարեկան թվաքանակը եղել է 10,900 մարդ՝ կազմելով ընդհանուր արդյունաբերության զբաղվածության 10.7%-ը⁵³⁰։ Ուշագրավ է նաև այն հանգամանքը, որ հանքարդյունաբերության ոլորտը ապահովում է մայրաքաղաքից դուրս համեմատաբար բարձր վարձատրվող աշխատատեղեր, ինչը բավականին կարևոր է սակավ տնտեսական հնարավորություններ ունեցող շրջանների համար։

Ի լրումն այս ամենի՝ հարկ է նշել նաև, որ ըստ Հանքարդյունաբերության և մետաղների միջազգային խորհրդի «Հանքարդյունաբերության դերը ազգային տնտեսություններում» զեկույցում ընդգրկված հանքարդյունահանման ինդեքսի (Mining Contribution Index)՝ Հայաստանը 183 երկրների շարքում զբաղեցնում է 26-րդ տեղը⁵³¹։ Նշված ինդեքսը ցույց է տալիս հանքարդյունաբերության դերը տվյալ երկրի տնտեսության զարգացման գործում։

Այսպիսով՝ հանքարդյունաբերության՝ Հայաստանի սոցիալ-տնտեսական զարգացման մեջ ունեցած ուրույն նշանակությունն ու դերը ակնհայտ են։ Սակայն չնայած այս ամենին՝ Հայաստանում հանքարդյունաբերության ոլորտի հետ կապված էկոլոգիական տեսանկյունից առկա են մի շարք խնդիրներ, ինչն էլ վկայում է հանրապետությունում հանքարդյունաբերության կայուն զարգացման ապահովման անհրաժեշտության մասին։ Առկա խնդիրներից մասնավորապես առանձնակի ուշադրության է արժանի հանքարդյունաբերական գործունեության արդյունքում խախտված հողերի վերականգնման հարցը։ Կարելի է ասել՝ հանքավայրերի հողատարածքների, պոչամբարների կենսաբանական վերականգնման ու ռեկուլտիվացիայի համար համապատասխան ծրագրերը ընդհանրապես չեն իրականացվում, իսկ շրջակա միջավայրի պահպանության դրամազիսի ֆինանսական միջոցները բավարար չեն անհրաժեշտ միջոցառումների իրականացման համար։ Եվ այս ամենը այն դեպքում, երբ Հայաստանում շահագործվող մետաղական հանքավայրերի մակերեսը կազմում է 5211,45 հա, իսկ ընդերքօգտագործման նպատակով տրամադրված հողերի ընդհանուր մակերեսը նախնական խոշորացված գնահատականներով կազմում է 13640 հա՝ չհաշված լցակույտերի ու արտադրական թափոնների տակ մնացած հողատարածքների մակերեսները⁵³²։ Հանրապետությունում առկա պոչամբարները թվով 23-ն են (մոտ 365 մլն.իւմ փաստացի ծավալով), դրանք գտնվում են Սյունիքի, Լոռու, Կոտայքի, Արագածոտնի, Գեղարքունիքի և Արարատի մարզերում։ Նշված 23 պոչամբարներից 11-ը կոնսերվացված են (շուրջ 30 մլն.իւմ ծավալով) և գտնվում են Սյունիքի, Լոռու և Գեղարքունիքի մարզերում⁵³³։

Առկա խնդիրների համատեքստում հարկ է նշել նաև, որ Հայաստանում հանքարդյունաբերության ոլորտում բացակայում է կամ դանդաղ է իրականացվում աշխարհի առաջավոր փորձի կիրառման և լավագույն հասանելի տեխնոլոգիաների ներդրման գործընթացը, ինչը հետևանք է նաև այն բանի, որ հանքարդյունաբերության ոլորտում դեռևս չունենք խոշոր ու միջազգայնորեն ճանաչում ունեցող

⁵³⁰ Հայաստանի վիճակագրական տարեգիրք. Երևան 2020, էջ 307
<https://www.armstat.am/file/doc/99520938.pdf>, 01.02.2021:

⁵³¹ «Role of Mining in National Economies: Mining Contribution Index (5th edition, 2020)». International Council of Mining and Metals, 2020, էջ 10: https://www.icmm.com/website/publications/pdfs/social-performance/2020/research_mci-5-2020.pdf, 05.02.2021:

⁵³² «ԷկոԼուր» տեղեկատվական ՀԿ: <https://www.ecolor.org/files/uploads/pdf/Court/publicenvironmentalcourtminingfinal.pdf>, 04.02.2021:

⁵³³ Մետաղական օգտակար հանածոների արդյունահանման արդյունքում զոյացած ընդերքօգտագործման թափոնների լքված/տիրագուրկ արտադրական լցակույտերի և փակված օբյեկտների վերաբերյալ տեղեկատվական բազա, էջ 2:
http://www.mnp.am/uploads/1/1561026142HASHVETVUTYUN_Geraka_kayq.pdf, 05.02.2021:

ընկերություններից որևէ ներկայացուցիչ: Թվով շատ են նաև մետաղական և ոչ մետաղական հանածոներ արդյունահանող փոքր ընկերությունները, որոնք գործում են միայն Հայաստանում: Դրանք ոլորտում երբևէ փորձ չունեցող կազմակերպություններ են և հետապնդում են միայն գերշահույթի ստացման գիշատչական տենդ: Եթե հանքարդյունաբերության ոլորտում, մասնավորապես մետաղական հանքարդյունաբերական ընկերությունների շրջանում գերիշխեին խոշոր և այդ ոլորտում միջազգային փորձ ունեցող, այսինքն՝ պատասխանատու հանքարդյունաբերական ընկերություններ, ապա Էկոլոգիական տեսանկյունից պատկերը այլ կլիներ:

Ինչևէ, թերևս կարելի երկար խոսել հանքարդյունաբերության ոլորտի խնդիրների մասին, սակայն չպետք է տպավորություն ստեղծվի, թե հանքարդյունաբերությունը Էկոլոգիական տեսակետից բացառապես անընդունելի է և պետք է հրաժարվել գործունեության այդ տեսակից: Աշխարհի զարգացած երկրների՝ հանքարդյունաբերության ոլորտում ունեցած առաջավոր փորձը փաստում է, որ հնարավոր է ապահովել հանքարդյունաբերության ոլորտի կայուն զարգացում: Ուստի ժամանակի հրամայականն է՝ ուսումնասիրել համաշխարհային առաջավոր փորձը և դիտարկել դրա տեղայնացման հնարավորությունները: Այդ նպատակով էլ ստորև իրականացվել է Շվեդիայի ու Կանադայի հանքարդյունաբերության ոլորտի SWOT վերլուծություն (տե՛ս աղյուսակ 1 և աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 1. Շվեդիայի հանքարդյունաբերության ոլորտի SWOT վերլուծություն⁵³⁴

S	W
1. Շրջակա միջավայրի պահպանության դրամազուլիս 2. Ֆինանսական և իրավական պատշաճ պաշտպանություն ժամկետից շուտ փակման դեպքում	1. Հանքարդյունաբերական թափոնները չեն հարկվում 2. Մանր ու միջին հանքերի նվազ օգտակարություն
O	T
1. Ներդրում կատարելով՝ կրկնապատկել է արտադրական հզորությունը և շահագործման ժամկետը	1. Շվեդիայի թագավորությունում բնապահպանական և սոցիալական պահանջների խստացման արդյունքում դժվարացել է փոքր ընկերությունների աշխատանքը

Շվեդիայի հանքարդյունաբերության ոլորտի SWOT վերլուծության արդյունքներ: Հանքարդյունաբերության ոլորտում իրականացրած բնապահպանական ու ֆինանսական քաղաքականության արդյունքում Շվեդիայի թագավորությունը Եվրոպական Միության տարածքում համարվում է առաջատար երկիր: Շվեդիայում հստակ գործում են սոցիալական պատասխանատվության չափանիշներ և շրջակա միջավայրի պահպանության դրամազուլիս, որտեղ մուտքագրված միջոցներն ուղղակիորեն արտահայտում են տվյալ պահին հանքը փակելու հաշվարկային ընթացիկ արժեքը: Վերջին ժամանակաշրջանում կտրուկ նվազել է մետաղների շահագործվող հանքերի թիվը, իսկ հանքանյութի արտադրությունն աճել է ավելի քան տասն անգամ: Սոցիալական պատասխանատվության չափանիշներն ապահովում են ի սկզբանե, իսկ

⁵³⁴ Աղյուսակը ստեղծվել է հեղինակների կողմից:

շրջակա միջավայրի պահպանության դրամագլխի միջոցներն առանձին մուտքեր են, դրանք չեն գոյանում հանքարդյունաբերական թափոնների դիմաց հարկերից և միտված են օգտագործվելու մետաղի գործող հանքերի փակումից հետո: Շվեդիայի թագավորությունում բնապահպանական ու սոցիալական պահանջների խստացման արդյունքում դժվարացել է փոքր ընկերությունների աշխատանքը, քանի որ մանր ու միջին հանքերը նվազ օգտակարություն ունեն:

Աղյուսակ 2. Կանադայի հանքարդյունաբերության ոլորտի SWOT վերլուծություն⁵³⁵

S	W
1. Շրջակա միջավայրի նկատմամբ խիստ պարտավորություն՝ չեզոք թթվային դրենաժ ծրագիր 2. Հանքավայրերի դասակարգում և գույքագրում 3. SLՅԱՆ (տիրագուրկ, լքված հանքավայրերի ազգային նախաձեռնություն), հիմնումը՝ դեռևս 2002թ.-ին	1. Հանքարդյունաբերական թափոնները չեն հարկվում 2. Երկրաբանական հետազոտական ծրագրերից միայն 10%-ը կարող են հասնել տեխնիկատնտեսական հիմնավորման փուլին ⁵³⁶
O	T
1. Բաց հանքավայրերի ռեկուլտիվացիայի տասնյակ օրինակներ	1. Շարունակական բնույթ է կրում պարտավորությունների և ֆինանսավորումների վերաբերյալ օրենսդրական նորմերի վերանայումները

Կանադայի հանքարդյունաբերության ոլորտի SWOT վերլուծության արդյունքներ: Կանադայում հանքարդյունահանող ընկերությունները վերամշակում են պոչերի լցակույտերն ըստ «չեզոք թթվային դրենաժ» ծրագրի և ունեն շրջակա միջավայրի նկատմամբ խիստ սոցիալական պատասխանատվության չափանիշներ, իսկ նման աշխատանքի ծախսերը որոշ դեպքերում կարող են սուբսիդավորվել կառավարության կողմից: Դեռևս 2002թ.-ին հիմնվելով SLՅԱՆ-ի սկզբունքների վրա՝ իրականացվել է հանքավայրերի դասակարգում, գույքագրում և արձանագրվել են բաց հանքավայրերի ռեկուլտիվացիայի տասնյակ օրինակներ: Վերջին 2 տարվա ընթացքում Կանադայում հիմնական մետաղների՝ նոր հայտնաբերված 710 հանքավայրերից միայն 26-ն (3.7%) են հասել տեխնիկատնտեսական հիմնավորման փուլին⁵³⁷, չբավարարելով դրանց շահագործման սոցիալական, տնտեսական ու էկոլոգիական պատասխանատվության չափորոշիչները: Կանադայում նաև շարունակական բնույթ են կրում սոցիալական պատասխանատվության և ֆինանսավորումների վերաբերյալ օրենսդրական նորմերի վերանայումները:

⁵³⁵ Աղյուսակը ստեղծվել է հեղինակների կողմից:

⁵³⁶ Հանքերի փակում, հանքարդյունահանման կայուն շահագործման քաղաքականություն և ուղեցույցներ ու հանքերի փակում, «Շրջակա միջավայր և անվտանգության» նախաձեռնության (ENVSEC), 2005, էջ 76:

⁵³⁷ Հանքերի փակում, հանքարդյունահանման կայուն շահագործման քաղաքականություն և ուղեցույցներ ու հանքերի փակում, «Շրջակա միջավայր և անվտանգության» նախաձեռնություն (ENVSEC), 2005, էջ 27:

Եզրակացություն

Նշված բոլոր տեսակի իրավական, բնապահպանական կամ ֆինանսական մոտեցումները առանձին-առանձին չեն կարող ամբողջական լուծում պարունակել և տրամաբանական է, որ պահանջվում է բոլոր մոտեցումների կառուցվածքային համադրություն: Նման համադրության արդյունքներ ստացել ենք Շվեդիայի ու Կանադայի հանքարդյունաբերության փորձի SWOT վերլուծությունից: Այս համադրության արդյունքում կարելի է եզրակացնել, որ հանքարդյունաբերական ոլորտը եկամտաբեր է, սակայն շահագործման ընթացքում պարբերաբար ի հայտ են գալիս սոցիալական ու էկոլոգիական խնդիրներ: Ուսումնասիրելով կանադական ու շվեդական հանքարդյունաբերական գործունեության փորձը՝ կարելի է ձևավորել հանքարդյունաբերության հայկական մոդելը, որտեղ հնարավոր է ստեղծել SLՅԱՆ-ի տիպային համակարգ և արդյունքում կապահովվի շահագործվող, տիրագուրկ և լքված գույքագրված հանքավայրերի բանկ կամ կադաստր, որով հնարավոր կլինի բացահայտել բոլոր հեղինակավոր ու անբարեխիղճ ընկերություններին: Այնուհետև միավորելով ու խոշորացնելով փոքր ու միջին հանքավայրեր շահագործող ընկերություններին՝ անհրաժեշտ է ստեղծել ֆինանսական, իրավական, սոցիալական և էկոլոգիական բնույթի ապահովագրական կամ պատասխանատու նախաձեռնություններ (կամ ներգրավել RMI (Responsible Mining Index) կազմի մեջ⁵³⁸)՝ ըստ ճկուն դրամագլխների: Այդ դրամագլխներում ֆինանսական միջոցների հոսքը կամ աղքյուրը կարող է լինել բանկային ավանդը, ազդակիր համայնքում կորպորատիվ սոցիալական պատասխանատվության զարգացումը, երկրորդային ռեսուրսօգտագործման արտադրության զարգացումը: Պարբերաբար ֆինանսական միջոցներով համալրվելով՝ կարող է նպաստել հողերի ռեկուլտիվացիայի, ջրերի մաքրման և սոցիալական խնդիրների լուծման աշխատանքներին: Եվ տիպային մոդելի համար որպես վտանգ նախ պետք է դիտարկել փոքր և միջին հանքարդյունահանող ընկերությունների խոշորացման գործընթացի ռազմավարական ծրագրի մշակման և իրականացման փորձի կամ մոտիվացիայի բացակայությունը, և ապա՝ ոչ բավարար հնարավորությունների ու հմտությունների արդյունքում արտաքին մրցակցային դաշտում թույլ դիմակայունությունը:

PROSPECTS FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE MINING INDUSTRY IN ARMENIA. SWOT ANALYSIS

NADEZHDA AFYAN

*Armenian State University of Economics,
Chair of Environmental Economics, Assistant,
Ph.D. in Economics,
Yerevan, Republic of Armenia*

GARRI GASPARYAN

*Armenian State University of Economics,
Faculty of Regulation of Economy and
International Economic Relations, Master's student,
Yerevan, Republic of Armenia*

The purpose of the article is to present problems of sustainable development of Armenia's mining sector. The importance of the mining industry in the development of the economy of the

⁵³⁸ Responsible Mining Index, <https://responsibleminingindex.org/ru/companies>, 05.02.2021:

Republic of Armenia is also assessed. Then models of the mining industry in Canada and Sweden are presented. Tasks arising in achieving the goal: to comparatively differentiate and identify economic and environmental priorities and disadvantages of the mining industry. A survey of Canadian and Swedish mining experiences is undertaken to find solutions to existing problems.

The article uses the SWOT data analysis method. As a result, it is concluded that it is possible to develop the mining industry in accordance with international environmental standards and requirements, while at the same time providing economic benefits in this area. And among metal mining companies, only large companies or coalitions consisting of a few medium-sized mining companies should be formed, which will enable the development of the mining sector in accordance with the principles of sustainable development.

Keywords: *mining, GDP, sustainable development, environmental issues, tailings, SWOT analysis, environment.*

ПЕРСПЕКТИВЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ В АРМЕНИИ. SWOT-АНАЛИЗ

НАДЕЖДА АФЯН

*ассистент кафедры экономики природопользования
Армянского государственного экономического университета,
кандидат экономических наук,
г. Ереван, Республика Армения*

ГАРРИ ГАСПАРЯН

*магистрант факультета регулирования экономики и
международных экономических отношений
Армянского государственного экономического университета,
г. Ереван, Республика Армения*

В статье поставлена цель представить проблемы стабильного развития горнодобывающей отрасли Армении, а также оценена важность горнодобывающей промышленности в развитии экономики Республики Армения. Далее аналитически представлены образцовые модели горнодобывающих секторов Канады и Швеции. Для достижения цели поставлены следующая задача: провести сравнительную дифференциацию и выявить экономические и экологические приоритеты и недостатки горнодобывающей отрасли. Нами был изучен опыт Канады и Швеции в области горнодобывающей промышленности с целью поиска путей решения существующих проблем в горнодобывающей отрасли Армении.

В статье используется метод анализа данных – SWOT. В результате сделан вывод о том, что можно развивать горнодобывающую отрасль в соответствии с международными экологическими стандартами и требованиями, одновременно обеспечивая в этой сфере и экономические выгоды; среди металлургических горнодобывающих компаний следует формировать только крупные компании или коалиции, состоящие из нескольких средних или маленьких горнодобывающих компаний, которые позволят обеспечить развитие горнодобывающей промышленности в соответствии с принципами устойчивого развития.

Ключевые слова: *горнодобывающая промышленность, ВВП, устойчивое развитие, экологические проблемы, хвостохранилища, SWOT-анализ, окружающая среда.*